

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ГОЛОС

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКОВНА ГАЗЕТА • UKRAINISCHE KIRCHENZEITUNG

РІК ВИДАННЯ • JAHRGANG 73

СІЧЕНЬ • JANUAR 2021 • Nr. 1 (3053)

ЦІНА • PREIS • 1,50 EURO

Бог сильніший від гріха,
отже – сильніший і від недуг. Терпеливо переносимо
незручності теперішнього часу і зосереджуймось
на головному: *З нами Бог!*

[Різдвяне привітання Владики Петра](#)

Стор. 2

[Ласкаво просимо в новий світ](#)

Стор. 3

[«Ми певні, бо Бог з нами!»](#)

Стор. 4

[Про старий і новий рік](#) **Стор. 5**

[З Катехизму УГКЦ](#) **Стор. 6**

[Короткі](#) **Стор. 6**

[Новорічні звичаї](#) **Стор. 6**

[Ніжна сталь: Ольга Зарічинська
про шлях, який почався з УКУ](#)

Стор. 8

[РПЦ – не приклад для
наслідування](#) **Стор. 10**

[Бути українською «королевою»](#)

Стор. 11

[Митрополит Шептицький та
Іван Франко у спогадах старого
антикара](#) **Стор. 13**

[Два владки – пліч-о-пліч](#)

Стор. 14

[Ступити на дорогу братерства \(6\)](#)

Стор. 15

[У Йорданії розкопали тронний зал
царя Ірода](#) **Стор. 17**

[Християнство без християнства](#)

Стор. 18

РІЗДВЯНЕ ПОБЛАННЯ ІЄРАРХІЇ УГКЦ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ 2020/21 Р.

**Всечесному духовенству, преподобному чернецтву, богомільним вірним
Мир у Господі і наше архиєрейське благословення!
Христос рождається! Славимо Христа!**

Незважаючи на виклики, які в житті треба долати, народження нового життя дарує надію і радість. Різдвяні свята – це завжди особливий час, сповнений благодаті. Можливо, через санітарні обмеження ми не можемо стрінути нашого новонародженого Царя у звичний спосіб, з дорогами нам традиціями; це ж ускладнює наше життя. З певністю, дехто відчуватиме тривогу, смуток, а то і страх. Але не забуваймо, що з нами Бог! – як співаємо в різдвяних літургійних піснеспівах.

Продовження на 2 стор. ▼

РІЗДВЯНЕ ПОСЛАННЯ ІЄРАРХІЇ УГКЦ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ 2020/21 р.

▼ Продовження. Початок на 1 стор.

Син Божий став одним із нас! У цьому світлі треба побачити, яка це надзвичайна подія, що Бог став людиною. З безмежної любови до кожного й кожної з нас Ісус – Еммануїл [«з нами Бог»] – прийшов у світ. Радіймо, бо Господь, Творець неба і землі, увійшов у наше життя, щоб подолати зло, яке заволоділо людством. Він народився від жінки, став тим, що сам створив, щоб урятувати ж це своє створіння. Він покійно прийшов на світ маленькою дитинкою. Народився в убогій родині, яка знайшла притулок у печері, замість затишку власного дому.

Дорогі сестри і брати, станьмо перед іконою Різдва, перед вертепом. Погляньмо, як всемогутній Бог являється в беззахисній дитині. Зрозуміймо, яку велику любов до нас має Господь. Вельми радіймо серцем радості, що ніхто і ніщо, навіть пандемія, цього не може від нас відібрати. Нехай ця свідомість віджене від нас страх і тривогу. Бог сильніший від гріха, отже – сильніший і від недуг. Терпеливо переносімо незручності теперішнього часу і зосереджуймось на головному: *З нами Бог!*

Дано в Мюнхені, Лондоні, Римі, Парижі й Києві, дня 1/14 грудня 2020 р.Б., у день пророка Наума

Єпископ ПЕТРО КРИК Апостольський екзарх для українців у Німеччині і Скандинавії

Єпископ КЕННЕТ НОВАКІВСЬКИЙ Єпископ єпархії Пресвятої Родини в Лондоні

Єпископ ДІОНІСІЙ ЛЯХОВИЧ Апостольський екзарх для українців в Італії

Єпископ ГЛІБ ЛОНЧИНА Апостольський адміністратор єпархії святого Володимира в Парижі

Єпископ СТЕПАН СУС Куріальний єпископ, голова Пасторально-міграційного відділу Патріяршої курії УГКЦ

ХРИСТОС РАЖДАЄТЬСЯ!

*«Різдво Твоє, Христе Боже наш, засвітило
світові світло розуміння: в ньому бо ті,
що звіздам служили, від звізди навчилися
поклонятися Тобі – Сонцю правди,
і пізнавати Тебе – Схід з висоти.
Господи, слава Тобі!»*

[тропар Різдва Христового]

*«...Він – Цар Величі, зодягається
в одежу Менших, щоб
Спасителем нам бути
і спасти нас від гріху...»
Матіас Клавдіус*

**З РІЗДВЯНОЮ РАДІСТЮ,
Єпископ Петро
Апостольський Екзарх**

Мюнхен, дня 19.12.2020 р. Б.

Ця пандемія зачепила всіх мешканців земної кулі вперше в новому часі. Вона сконцентрувала на собі увагу всього людства, відбулися певні тектонічні зрушення в цивілізації сучасного світу.

ЛАСКАВО ПРОСИМО В НОВИЙ СВІТ

Як зауважив раніше Папа Франциск, такого світу, який був до пандемії, вже не існує. І тепер саме на нас лежить відповідальність будувати нову цивілізацію, новий і кращий світ. Дуже важливо, щоб ми самі стали кращими. І унікальний шанс для цього ми маємо саме тепер. Ласкаво просимо в новий світ.

Таку думку висловив Блаженніший Святослав, Отець і Глава Української Греко-Католицької Церкви, у підсумковій програмі «Відкрита Церква» на «Живому телебаченні», яка вийшла в ефір 16 грудня. З Главою УГКЦ поспілкувалися відомі українські журналісти: Соня Кошкіна, Інна Кузнецова, Віталій Портников, Сакен Аймурзаєв, а також глядачі, які долучилися до зустрічі через зум.

Підбиваючи підсумки року, що минає, Предстоятель відзначив, що 2020-й був «ковідним роком». «Ми були змушені навчитися діяти, жити, молитися, навіть чинити діла милосердя по-іншому, ніж це було звичайно».

Блаженніший Святослав розповів, що кілька днів тому почув цікаву думку. Під час лекції про екзистенціалізм ХХ століття один із філософів, коли говорив про біографії відомих філософів цього напрямку, дійшов висновку, що ХХ століття розпочалося «з гарма-

тами Першої світової війни». Тобто століття почалося не календарним 1900 роком, а подією, яка потрясла все людство.

«Слухаючи це, я себе запитав: а коли розпочалося третє тисячоліття? Гадаю, тут можна провести певні аналогії. На мою думку, саме 2020-й є маркером нового періоду історії людства, коли відбулися якісь тектонічні зміни. Ця пандемія зачепила всіх мешканців земної кулі вперше в новому часі. Вона сконцентрувала на собі увагу всього людства, відбулися певні тектонічні зрушення в цивілізації сучасного світу», – зазначив Глава УГКЦ.

За його словами, коли ми слухаємо про пандемію, концентруємо свою увагу здебільшого на медичних, епідеміологічних аспектах, проте вже бачимо, що є і серйозні соціально-економічні наслідки. «Уже говорять про небезпеку рецесії світової економіки, можливо, ще гіршу, ніж економічна депресія початку ХХ століття... Ми вже бачимо, що відбуватимуться певні політичні зміни. Погляньмо, як пандемія вплинула на президентські вибори в США... Гадаю, ми ще не зрозуміли вповні всіх наслідків тієї пандемії, яка нас супроводжувала впродовж усього року, що минає», – сказав Блаженніший Святослав.

Глава Церкви зауважив, що йому б хотілося, щоб, ведучи мову про посткоронавірусний світ, ми говорили про кращий світ.

(ДІ УГКЦ)

«МИ ПЕВНІ, БО БОГ З НАМИ!»

Минулої неділі ми згадували про родовід Ісуса Христа. Народження Ісуса, це не казка і не міф. Ми віримо, що Ісус – це історична особа, до того ж Син Божий, якого День Народження сьогодні святкуємо.

Сьогодні більшість науковців довели, що Христос був реальною історичною особою – цьому є не лише християнські докази. Значна частина історичних книг і документів тих часів зникла через війни чи людську недбалість. А деякі історичні праці дійшли до нас лише в мізерних уривках. Проте навіть, незважаючи на це, у вцілілих працях маємо свідчення про Христа як реально історичну особу.

Другою причиною, яка не причинилася до масової історичної фіксації особи Ісуса було то, що у народженні, житті та смерті Ісуса Христа тогочасні літописці не вбачали настільки глобальну подію, якою ми бачимо її сьогодні. Тоді історія творилася в палатах можновладців і на полях битв, а тому для істориків постать Христа була не настільки цікавою. Римські та грецькі історики почали фіксувати звістки про Христа лише тоді, коли християнство заявило про себе, як потужний релігійний рух. Більш того, юдейські історики перших століть ніколи не заперечували реальне існування Ісуса Христа.

Окрім цього, існує чимало нехристиянських свідчень про історичне існування Ісуса Христа. До прикладу, Талл Самарянин був першим автором-неєвреєм, який у своїй праці згадував про події, пов'язані з Христом. Його праця «Історія» не збереглася, проте окремі фрагменти роботи цитував Юлій Африкан. І сучасна наука досі вважає цю згадку достовірною. Також, про Ісуса Христа як творця християнства згадують у своїх працях Пліній Молодший (109 або 110 р.), Светоній (120 р.), Тацит та ін.

Сьогодні, у Різдві Ісуса Христа, Творець хоче нам показати, що для Нього важлива доля Його творинь, створених на Його образ і подобу. Якщо люди цього не розуміють, то що можна сказати, крім того, що їм має бути соромно.

Божий Син народжується в стаєнці і про це Бог через своїх посланців повідомив простим людям: «А в тій

Подільська народна ікона, на якій зображені св. Варвара; св. Миколай; Божя Матір; Ісус Христос. Початок XIX ст.

стороні були пастухи, які пильнували на полі, і нічної пори вартували отару свою. Аж ось Ангол Господній з'явивсь коло них, і слава Господня осяяла їх. І вони перестрашились страхом великим... Та Ангол промовив до них: Не лякайтесь, бо я ось благовіщу вам радість велику, що станеться людям усім. Бо сьогодні в Давидовім місті народився для вас Спаситель, Який є Христос Господь. А ось вам ознака: Дитину сповиту ви знайдете, що в яслах лежатиме. І ось раптом з'явилася з Анголом сила велика небесного війська, що Бога хвалили й казали: Слава Богу на висоті, і на землі мир, у людях добра воля! І сталося, коли Анголи відійшли від них в небо, пастухи зачали говорити один одному: Ходім до Вифлеєму й побачмо, що сталося там, про що сповістив нас Господь. І прийшли, поспішаючи, і знайшли там Марію та Йосифа, та Дитинку, що в яслах лежала» (Луки 2.8–16).

Єврейський вибраний Богом народ дочекався Спасителя, обіцяного пророками. У книзі пророка Михея написано: «А ти, Вифлеєме-Єфрате, хоч малий ти у тисячах Іудеї, – із тебе Мені вийде Той, що буде Владика в Ізраїлі, і віддавна постання Його, від днів віковічних. Тому Він їх видасть до часу, аж поки ота не породить, що має родити, а останок братів Його вернеться до ізраїлевих синів» (Мих. 5. 1–2).

Отже, ще за 700 років до народження Ісуса Христа Михей пророкував, що Владика Месія прийде з Вифлеєму. Як чітко, ясно, зрозуміло і передбачливо змалював Ісаїя майбуття – прихід Месії, Спасителя через 7,5 століть на Ізраїльську землю. **Ісаїя відкрив людям велике знамено, він сказав:** «Ось Діва в утробі зачне, і Сина породить, і назвеш ім'я Йому: Еммануїл» (Іс. 7. 14). Еммануїл в перекладі – «з нами Бог». В Одкровеннях пророка Захарії, Діяннях Ездри та пророцтвах царя Давида теж знаходимо про прихід Спасителя на землю.

Ця сьогоднішня дитина у вифлеємській стаєнці стала цим Еммануїлом і не тільки для тих вибраних, але для всіх людей. Питання тільки в тім, чи розуміємо це, що від народження Дитинки Ісуса – з нами Бог?

Продовження на 5 стор. ▼

«МИ ПЕВНІ, БО БОГ З НАМИ!»

▼ Продовження. Початок на 4 стор.

Це значить, що ми не самі. З нами Бог – це та надія і для тих, що не бачуть більше сенсу у житті. **Папа Франциск написав у Твіттері:** «Наша різдвяна радість впливає з певності, що Бог є близько нас із своєю ніжністю, милосердям, пробаченням та любов'ю». **Апостол Павло пише про Еммануїла:** «Я завжди дякую моєму Богові за вас, через Божу благодать, що була вам дана в Христі Ісусі, бо ви всім збагатилися в Ньому, словом усяким і всяким знанням, бо свідоцтво Христо-

ве між вами утвердилось, так що не маєте недостатчі в жаднім дарі благодаті ви, що очікуєте з'явлення Господа нашого Ісуса Христа. Він вас утвердить до кінця неповинними бути для Господа нашого Ісуса Христа!» (1 до Коринтян 1:4–8).

Дорогі, з нами Бог, бо Ісус народився, бо від тоді Він рождається кожного року. Амінь!

Для «ХГ» о. Роман Лірка,
Франкфурт-на-Майні

ХГ

ПРО СТАРИЙ І НОВИЙ РІК

Вид на Землю із «темної» сторони Місяця. Світлина відзнята китайською автоматичною місячною станцією Чан'е-5 28.10.2014 р.

Уже з давніх-давен видумали календар, щоб міряти роки, місяці та дні. Цей поділ часу базується на обороті землі довкола сонця (рік), обороті місяця довкола землі (місяць), і обороті землі довкола своєї осі (день).

Спочатку християнський світ прийняв календар, що його установив поганський цісар Юлій – 47 літ перед приходом Христа. Тому цей календар називається юліанський. Згідно з цим календарем рік має 365,25 днів (практично: кожні три роки мають 365 днів, що-четвертий, т. зв. переступний, має 366 днів). Згодом виявилося, що властиво рік (час обороту землі довкола сонця) має не 365,25 днів, але 11 хвилин і 14 секунд менше, ніж 365,25 днів. Ця маленька різниця творить на кожних 128 років один цілий день. У 1582 році по Христі юліанський календар був уже 10 днів позаду, цебто коли, наприклад, Різдво Христове приходило 25-го грудня, то за Юліанським календарем треба було ще чекати 10 днів, цебто святкувати Різдво 4-го

січня. В 2000 році цей календар відстав вже на 14 днів.

У 1582 році папа Григорій XIII доручив раді астрономів, щоб вони справили цю помилку в рахуванні часу. Вони це зробили: усунули тих десять днів різниці й установили, що від того часу кожний рік, що є подільний через число 4, є переступний, цебто має 366 днів. Тоді почався григоріанський календар (від папи Григорія XIII). Григоріанський календар і юліанський властиво не два окремі календарі, а радше два стилі: новий стиль і старий стиль того самого календаря.

Цей новий стиль прийняли майже всі католицькі країни Європи. 170 років пізніше прийняла його також протестантська Англія. Там було велике упередження до нового стилю тому, що його установив папа. Ще пізніше, бо аж 1897 року, прийняла його Японія. Потім прийняла Туреччина 1917 р., Росія 1918 р., Греція 1923 р.

Велися переговори, щоб від 2001-го року усі християни святкували за одним календарем. Була пропозиція, щоб, починаючи від 2001 року, усі християни святкували Великдень 15-го квітня.

Календар «Світла», 2000 р.

З Катехизму УГКЦ

За літургійними текстами, народження Дитяти «без отця з матері» є здійсненням пророцтва Даниїла про камінь, відсічений від скелі без допомоги руки (див. Дан. 2, 45). У воплощенні Син Божий «вийшов з лона

Отця і невимовним умаленням нашу нужденність прийняв». Він стає Тим, Ким не був, тобто людиною, через Пресвяту Богородицю – «світлу хмару, вагітну дощем небесним, що несеться нині понад землею, щоб її зросити й напоїти». (191)

НОВОРІЧНІ ЗВИЧАЇ

Різдвяна поштівка видана в Інсбруці в 1946 р. Джерело: «Жінка-Українка», WordPress.com

Український нарід від віків гордиться чудовими традиціями. До одних із них належать Новорічні свята, Щедрий вечір, Маланка – Василь. Цінні ці традиції тим, що вони, хоч і в значно зміненому вигляді, а все таки дійшли до нас з глибокої давнини, з передхристиянських часів, з доби родового побуту.

Не всі розуміють, не всі належно цінять значення цих традицій, а це тому, що вони в нас перейшли вже в характер святкових розваг та забав. Однак не всім відомо, що ці обичаї пройшли крізь морок віків і донесли до наших часів характер духового життя наших рідних і далеких предків, їх вірування, світогляд, образ матеріального життя, їх ідеали, бажання і мрії.

Продовження на 7 стор. ▼

УКРАЇНСЬКЕ РІЗДВО НА БАВАРСЬКОМУ РАДІО

06 січня 2021 року в ефірі другого Баварського Радіо о 20:45 буде транслюватися щорічна різдвяна радіопередача «Українське Різдво» зі святковим привітанням **Апостольського екзарха для українців-католиків в Німеччині та Скандинавії** **владики ПЕТРА КРИКА**. (А.Ф.)

ДАТУ СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА ПОВИННІ ОБРАТИ САМІ МИРЯНИ

Рух за святкування Різдва за новим стилем (25 грудня) повинен початися знизу, від мирян. Якщо ініціатива календарної реформи виходитиме від церковної ієрархії, то це не матиме відповідного ефекту. Таку думку в ефірі «Живого телебачення» висловив Патріарх УГКЦ Святослав.

«Якщо ініціатива календарного питання виходитиме згори, то це чинитиме додаткові розколи. Подібні календарні війни, зокрема, були у США після II світової війни. Якщо буде знизу, така всенародна потреба, і єрархи відчують, що це не провокуватиме додаткових поділів на місцевому рівні, то тоді почнеться перехідний етап, експериментальний», – сказав першоєрарх. Блаженніший Святослав зауважив, що календарне питання в УГКЦ вирішується відповідно до місцевих потреб. В Україні УГКЦ на новий календар хотіла б перейти разом з Православною Церквою. (Діло)

ОБ'ЄДНАННЯ ПЦУ ТА УГКЦ – ПИТАННЯ МАЙБУТЬОГО

Предстоятель Православної Церкви України Епіфаній сказав в інтерв'ю Радіо Свобода, що його Церква має добрі стосунки з Українською Греко-Католицькою Церквою, але об'єднання не залежить лише від нього. Таким чином Епіфаній відповів на запитання

від читачки Радіо Свобода про ймовірність об'єднання двох Церков у єдину помісну Церкву. «Ми вже неодноразово говорили, що зараз ми маємо добрі стосунки. Ми їх будемо поглиблювати. Але це теж питання майбутнього. Це питання неможливо вирішити зараз», – сказав він. Митрополит додав, що таке об'єднання залежатиме від загального православно-католицького діалогу. «Локально тут в Україні ми цього питання вирішити не можемо», – зауважив Епіфаній. (Радіо Свобода)

НОВОРІЧНІ ЗВИЧАЇ

▼ Продовження. Початок на 6 стор.

Якраз ці обичаї допомагають нам усвідомити свою історичну самобутність, допомагають зрозуміти душу, психіку наших далеких прародичів і показують нам розвиток старовинної української культури. Жодний слов'янський нарід не мав таких високопоетичних уявних образів та уявлень-явищ, і жодний слов'янський нарід не зберіг аж до наших часів такої повної і цінної основи своєї ранньої культури, як це зберіг саме український нарід.

Святкування Нового Року починається напередодні т. зв. «Щедрим вечером», чи як ми кажемо «Маланки». Наші прапрадіди вірили, що Щедрий Бог в ту ніч невидимо сходить до хлібороба і оглядає його господарство, розмовляє з худібкою, питаючи, чи господар добре її доглядає, чи добре кормить, оглядає також поле господаря і переселює добрих духів-Ладо, душі покійних з роду на хліборобські ниви, щоб вони охороняли новий урожай і взагалі все господарство.

З Новорічних свят – «Маланки», «Щедрики» та з «Василя» пізнаємо дуже стародавні, ще дохристиянські вірування наших прадідів. Увесь день на «Маланки» господар порався надворі, давав лад і порядок усьому: обходив худобу, чистив стайні і хліви, настелював свіжої соломи, чистив корів і коней, давав їм свіжого сіна, бо ж у цю ніч, іще звечора, зійде з неба «Щедрий Бог» і все розгляне, і коли «Щедрий Бог» побачить, що все є гарно й добре, то й господареві буде добре вестися в Новому Році.

На Гуцульщині газда або газдиня в чоловічій шапці виходить з хлібом до води, замочує тричі хліб у воду, промовляючи: «Не купався хліб у воді, але я в здоров'ї і силі». Опісля набирає води до коновки, приносить до хати, накладає хліб на голови домашніх і приказує: «Абисьте були такі величні, як Василь величний».

Зразу після полудня господаря починає готуватися до «Щедрої вечері». Все у неї чистенько, все побілено. Для всіх приготована чиста білизна. Напечено й наварено, бо це сьогодні мусить бути щедра вечора, скромні, пісні, але і розніманітні та смачні страви.

В інших частинах Галичини у вечір перед Новим Роком найкраща дівчина перебиралася за Маланку, один парубок за Василя, інші парубки за короля, місяця і т. п. Маланка мала зірку на чолі, була прибранна в самі цвіти і перебувала в оточенні трьох подружок з рожевими деревцями. Вона з подружками ходила від хати до хати і співала щедрівки. Василь вбраний за селянина, з своїми приятелями, перебиралися в різні постаті – короля, цигана з козою, жида, воїна, ходили також по хатах і ставили веселе «дійство», (подібне до «вертепу»), в якому карали нечисту силу і всіх, хто чинив зло, чи ошукував селянина. Зі співом когута, який перший звіщає день, виходили з хати, бажаючи доброго нового дня в Новому Році.

До Нового Року господарі не виносять з хати «дідуха»-снопа, бо то означало б винести з хати добру долю, щастя. Аж після півночі збирають «дідуха», зв'язують у три в'язки і з відповідними приговорюваннями несуть одну в'язку в клуню, а дві в сад. У садку запалюють в'язку і кладуть на вогонь сміття, що вперше замели хату після вечері, а це на те, щоб дерева мали добрий урожай. [...]

Оля Терлецька, «Церковний вісник»

СКІЛЬКИ УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ ЗАГИНУЛО У 2020 РОЦІ

З початку 2020 року у бойових діях на Донбасі загинуло майже пів сотні українських військових. Про це йдеться у відповіді Генштабу ЗСУ на запит BBC News Україна. Водночас там відзначають суттєве зменшення бойових втрат з початком «повного і всеосяжного припинення вогню» 27 липня.

У боях на сході України за весь 2020 рік загинуло 49 українських бійців. Четверо з них загинули вже під час перемир'я. Поранених за рік на 13 грудня було 332 бійці. З них за час перемир'я – 15. З 13 грудня на Донбасі поранили ще трьох українських військових. Таким чином кількість всіх поранених у боях військовослужбовців у 2020 році зросла до 335, а поранених за час перемир'я – до 18. У Генштабі також повідомили про небойові втрати армії за рік. «Кількість небойових втрат військовослужбовців ЗСУ за період проведення бойових дій під час ООС за 2020 рік становить 70 осіб, з них з 27 липня – 15 осіб», – йдеться у відповіді Генштабу. До небойових втрат належать смерті військових від хвороб, нещасних випадків, самогубств та інших причин. Також до небойових втрат треба віднести загибель одного бійця 14-ї механізованої бригади, який 14 грудня зник зі свого підрозділу, а за кілька днів його тіло повернула т. зв. «народна міліція ЛНР» зі слідами численних травм. (BBC News Україна)

РПЦ Є «ДОНЬКОЮ» УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ – ЕПІФАНІЙ

Предстоятель ПЦУ, митрополит Київський Епіфаній заявив, що Московський патріархат є «дньою» Української Церкви і наразі знаходиться в Україні всупереч церковним канонам. Про це Епіфаній заявив під час доповіді на Архієрейському Соборі 15 грудня.

«Російська Православна Церква є однією з Помісних Церков, і саме як таку ми сприймаємо її – нашу Дочку, народжену від Дніпровської купелі через місіонерів, що проповідували Євангеліє, розійшовшись із Києва по всій Русі. Отже так само, як і з іншими Помісними Церквами, з цією Церквою ми бажаємо мати повноцінне спілкування, як автокефальна Українська Церква з автокефальною Російською Церквою», – констатував митрополит. За словами Епіфанія, ПЦУ єдина має канонічну юрисдикцію для православних в Україні. Інші юрисдикції, в першу чергу Московський Патріархат, якщо і знаходяться тут, то всупереч канонам і звичайному порядку. «Московському патріархату слід полишити старі марні сподівання, що з плином часу або з допомогою сильних світу цього він зможе знову опанувати церковну владу над Україною, як сталося це у минулих століттях. Томос про автокефалію назавжди встановив, що Православна Церква України є однією з Помісних Церков у Диптиху Вселенського Православ'я, з відповідними обов'язками та правами», – зазначив предстоятель. Станом на жовтень 2020 року ПЦУ визнали чотири православні Церкви: Вселенський патріархат, Александрійський патріархат, Православна Церква Еллади та Православна Церква Кіпру. РПЦ не визнає рішення Вселенського патріархату та розірвала канонічне спілкування з Фанаром та Церквами, які визнали ПЦУ. (Главком)

У КИЄВІ ВІДКРИЛИ МЕМОРІАЛЬНУ ДОШКУ СТУСУ І СВІТЛИЧНОМУ

На фасаді Національної академії наук України на вулиці Грушевського, 4 відкрили меморіальну дошку Василю Стусу та Івану Світличному. Встановлення дошки відбулося коштом Київської міської державної адміністрації. У відкритті взяли участь син Василя Стуса Дмитро; родина та громадськість; директор Інституту літератури ім. Т. Шевченка Микола Жулинський; політв'язень, голова Київського т-ва політв'язнів і репресованих Олесь Шевченко; політв'язень, який перебував в одному з Василем Стусом концтаборі, останній, хто бачив його живим, Василь Овсієнко. (Світлина: Павло Багмут, Укрінформ)

НІЖНА СТАЛЬ: ОЛЬГА ЗАРІЧИНСЬКА ПРО ШЛЯХ, ЯКИЙ ПОЧАВСЯ З УКУ

Героїнею нашої розмови про жіноче лідерство в УКУ стала керівниця відділу розвитку Ольга Зарічинська. Вона є однією з тих постатей, у чиї руки довірили реалізацію цілей та мрій спільноти УКУ. Саме під її керівництвом в Університеті відбувається підготовка та проведення благодійних фандрейзингових заходів в Україні і за кордоном, а це численні благодійні бенкети, аукціони, церковні збірки. [...]

Цікаво, що керівниця відділу розвитку є вихованкою УКУ, а її професійний шлях багато в чому є персоналізованим втіленням того шляху в управлінському менеджменті, який проходив і проходить сам університет як інституція. Відтак, припускаю, що інтерв'ю з Ольгою Зарічинською про студентські роки (становлення УКУ), професійне зростання, буде цікавим не лише для спільноти, яка з року в рік росте та динамічно розвивається, а й читачам поза нею, адже це одна з тих лідерок, які сьогодні розвивають і творять ідентичність Університету у його прагненні йти «на глибоку воду».

►► **Олю, розкажіть, як ви стали студенткою УКУ? Ваші батьки легко погодилися на те, аби їхня донька вступила до вишу, який, на той час, не визнавала держава?**

О. Зарічинська: Це було органічне рішення, можна навіть сказати покликання, але тут були певні передумови. Так історично склалося, що в Тернополі, звідки я родом, у 1990-х роках, коли я була у старших класах, почали активно розвиватися громадські християнські організації та спільноти, зокрема «Віра і Світло», «Українська молодь Христові», «Пласт» та інші. На той час, будучи в десятому класі, я активно включилася у спільноту тернопільського осередку «Віри і Світла». Через її діяльність я мала нагоду побувати на реколекціях католицького священника з Нідерландів Генрі Ноуена (Henry Nouwen), які організував, тоді ще мирянин, владика Борис Гудзяк біля Львова. Так я і дізналася про початок діяльності такого закладу як Львівська богословська академія (ЛБА) і мала нагоду познайомитися з її першими працівниками та студентами.

Коли настав час вибирати університет, я пробувала вступати до різних навчальних закладів, зокрема вступила на психологію нашого місцевого Тернопільського вишу. Батьки хотіли, щоб це був все-таки якийсь із наших місцевих університетів, аби я не їхала з Тернополя. Однак, покликання є покликання і я вирішила, що варто ще спробувати свої сили у ЛБА. Це було

таке інтуїтивне, але, водночас, дуже правильне рішення. Хоча батьки й були більше налаштовані на те, аби я залишилася у Тернополі. Вони не хотіли, щоб я одразу після школи їхала у чуже місто. Крім того, це були ще й чималі видатки для родинного бюджету: винаймати помешкання, проживання у чужому місті, підручники і т.д. Моя родина була незаможна, а на дворі були 1990-ті – у ті часи було складно багатьом. Однак, мій брат, коли подивився на перелік дисциплін, які я мала вивчати в Львівській богословській академії, побачив там багато годин англійської мови, сучасних практичних курсів і схвалив мій вибір, а потім допомагав мені матеріально, коли я навчалася в академії.

►► **Хто з тогочасних викладачів Львівської богословської академії справив на вас враження? Про кого ви можете сказати, що він мав найбільший вплив на ваше формування?**

О. Зарічинська: У нас було багато талановитих викладачів, справжніх педагогів. Про кожного можна поділитися багатьма хорошими спогадами. Конференції, літні школи, майстер-класи – справді, є що згадати. Але особливо хочеться відзначити, нашого уже, на жаль, покійного професора філософії Ігоря Захара. Він завжди умів зрозуміти кожного свого студента і студентку, знав його слабкі та сильні сторони. Для мене він став дуже особливою людиною, бо помітив у мені ті здібності, яких я сама не помічала чи не усвідомлювала, – схильність до адміністрування, менеджменту. На старших курсах у нас було кілька спеціалізацій: журналістика, педагогіка або адміністрування. Я чомусь тоді вирішила для себе, що оберу журналістику, хоча ніколи до того, ні після не виявляла горіння до написання текстів. Професор Ігор Захара, коли почув від мене, що хочу обрати журналістику як спеціалізацію, підійшов і так спокійно, ненав'язливо сказав: «Олю, а може ти собі ще раз продумай усе? Може, тобі краще спробувати свої сили в адмініструванні?». То був для мене справжній інсайт, бо таки справді, адміністрування – то моє! Згодом були різноманітні вишколи з менеджменту, лідерства, управлінських навичок в Україні та за кордоном, але все це почалося з тихої підказки професора Ігоря Захари...

Продовження на 9 стор. ▼

НІЖНА СТАЛЬ: ОЛЬГА ЗАРІЧИНСЬКА ПРО ШЛЯХ, ЯКИЙ ПОЧАВСЯ З УКУ

▼ Продовження. Початок на 8 стор.

►► **Що для вас є лідерство? Якими мають бути риси лідера у спільноті і жіночій зокрема?**

О. Зарічинська: Цю тему добре розкриває книжка Шеріл Сандберг «Включайся! Жінки, робота і воля вести за собою». У ній є один епізод, коли авторка розповідає таку закономірність: жінки, зазвичай, бояться підійти і сісти за один стіл з чоловіками, тобто взяти участь у діалозі на паритетних умовах. Для мене лідерство, і жіноче зокрема – це вміння брати на себе відповідальність, бути ініціативним, передавати свої знання команді, вміти ставити правильні амбітні цілі та їх досягати.

►► **Хто зі спільноти УКУ є для вас такими лідерами? Кого б ви виокремили тепер як своїх менторів?**

О. Зарічинська: Я вдячна Богу за можливість зустріти

на своєму шляху багато знакових постатей, вчитися в них, спілкуватися, переймати досвід... Такими особливими людьми для мене є Президент УКУ владика Борис Ґудзяк із прикладом «іти на глибоку воду»; ректор о. д-р. Богдан Прах із гостинністю усіх запрошувати на каву; проректор із призначення та місії УКУ Мирослав Маринович з його неперевершеним гумором та силою духу; проректорка з розвитку та комунікацій Наталія Климівська з сильною інтуїцією та жіночою мудрістю. Насправді таких людей є у рази більше. Не можу не згадати і про митрополита Андрея Шептицького. Він завжди був і залишається духовно присутній у житті студентів ЛБА та УКУ. Пригадую, як тільки приїхала до Львова, пішла до Національного музею, де в той час якраз експонували виставку присвячену митрополитові. Тоді я собі подумала, хочу бути як Він – максималіст із далекоглядною візією, глибокою любов'ю до людей, служінням, якому присвятив усе своє життя.

►► **Поділіться як ви проводите дозвілля? Вишиваєте хрестиком чи катаєтесь на велосипеді?**

О. Зарічинська: Люблю проводити вільний час з рідними, з донькою. Хоча мушу зазначити, навіть дозвілля я люблю спланувати, щоб воно було ефективне. Для мене це важливо. Літургія є для мене і відпочинком у спілкуванні з Богом, і можливістю перезавантажитися. Люблю займатися у спортзалі і слухати якийсь подкаст чи вебінар, їздити на велосипеді, ходити у театр чи кінотеатр. Подорожувати, при чому багато і всюди. Люблю відкривати нові горизонти, нові досвіди та обрії в усьому. І часто, повертаючись з якоїсь подорожі, по-новому переосмислювати рідні місця.

Спілкувалась Оксана Палій, УКУ

РПЦ – НЕ ПРИКЛАД ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

Глава Кіпрської Православної Церкви архієпископ Хризостом II, який недавно визнав Православну Церкву України, заявив в інтерв'ю, що Російська Православна Церква не є прикладом для наслідування через її невизнання ПЦУ.

Так він в інтерв'ю сайтові «Ангеліафорос» прокоментував недавнє різко критичне інтерв'ю на цю тему в грецькій пресі митрополита Волоколамського РПЦ, голови відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату Іларіона (Алфеева). Той у грецькій газеті «Катімеріні» звинувачував Вселенський патріархат і Кіпрську Церкву за визнання канонічної автокефалії ПЦУ.

«Я теж мав іншу позицію, бо не знав усієї правди. Коли я з'ясував правду, я став на нинішню позицію», – сказав він в інтерв'ю, виклад якого англійською мовою оприлюднив сайт OrthodoxTimes. Тому, наголосив глава Кіпрської Православної Церкви, «це не ми, а Московський патріархат мислить хибно, і це не йде на користь єдності православ'я. Ми хочемо, щоб Православна Церква була на висоті, була в єдності і була прикладом для наслідування. Російська Православна Церква ж не є прикладом для наслідування, і мені сумно казати це», – наголосив він.

Архієпископ Хризостом II також нагадав, що РПЦ свого часу отримала канонічний статус від Вселенського патріархату, а нині не поважає його, хоч Вселенський патріархат є для неї Церквою-матір'ю.

Глава Кіпрської Православної Церкви архієпископ Хризостом II 4 жовтня промовив ім'я предстоятеля ПЦУ Епіфанія, зачитуючи диптих – перелік глав канонічних автокефальних помісних Церков, – таким чином визнавши ПЦУ. Кілька ієрархів Кіпрської Церкви тоді виступили проти. Після того архієпископ розповідав, що після візиту до Вселенського патріархату він дізнався правду про це питання. «Вселенський патріарх пояснив, що Україна була під юрисдикцією Вселенського патріархату, який тільки передав адміністрування її Церкви Московському патріархатові через те, що Москва близько від України, ...за умови, що там (у тодішній Київській митрополії – ред.) будуть поминати спершу Вселенського патріарха, а вже потім Московського», – говорив він.

Синод Кіпрської Церкви на засіданні 23–25 листопада вирішив не виступати проти цього рішення глави Церкви. Таким чином ця Церква непрямо визнала ПЦУ як ще одну канонічну автокефальну помісну Церкву. Це рішення, як і рішення кількох інших пра-

Глава Кіпрської Православної Церкви Хризостом II

вославних Церков прямо чи непрямо визнати ПЦУ, викликало різку реакцію РПЦ.

Російська Православна Церква, яка вважає Україну своєю власною канонічною територією, і її українська частина, УПЦ Московського патріархату, всупереч церковним канонам не визнають рішень Вселенського патріарха і розривають зв'язки з тими Церквами чи ієрархами, які визнали ПЦУ. Москва – і Російська Православна Церква, і російська держава – також активно перешкоджають подальшому визнанню ПЦУ з боку інших православних Церков.

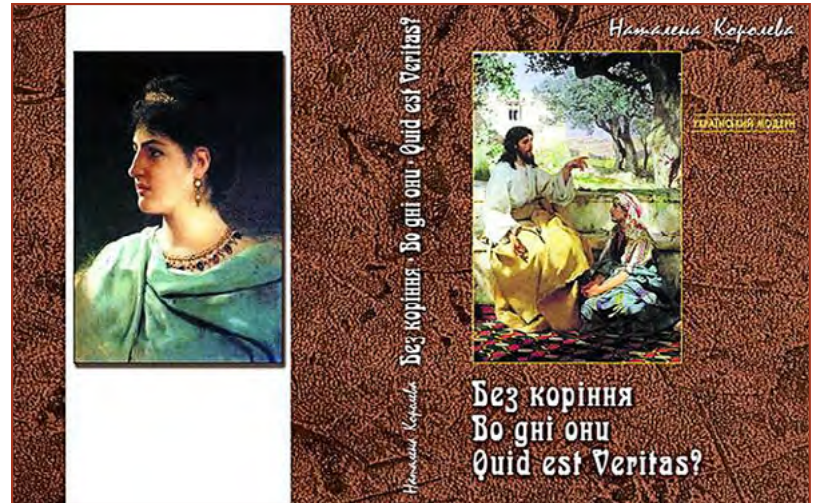
Православна Церква України була створена як канонічна автокефальна помісна Церква з благословення Вселенського патріархату в грудні 2018 року на Об'єднавчому соборі в Києві. Цей собор об'єднав представників усіх гілок українського православ'я і поклав край так званому «розколові» в Україні, про який твердили прихильники Москви. На початку 2019 року Вселенський патріарх Варфоломій вручив предстоятелям ПЦУ митрополитові Київському і всієї України Епіфанію Томос про канонічне визнання автокефалії ПЦУ як помісної Церкви України.

Відтак ПЦУ є однією з 15 канонічних автокефальних помісних Церков, які складають православну спільноту, і єдиною канонічною православною Церквою на території України. На цей час вона визнана чотирма з цих Церков – це, крім Вселенського патріархату, також Александрійський патріархат – один із найдавніших історичних патріархатів, Елладська Православна Церква (в Греції) і Кіпрська Православна Церква.

(Радіо Свобода)

БУТИ УКРАЇНСЬКОЮ «КОРОЛЕВОЮ»

Чи легка це справа – бути королевою? Бути невизнаною королевою літератури, археології, театру... Чи може одна людина успішно поєднати стільки занять? Так! І своїм прикладом це довела Наталена Королева, яка народилась близько 130 років тому на півночі Іспанії.

За материнською лінією Наталена Королева походила з іспанського королівського роду. Вона не знала своєї матері-іспанки, яка померла під час пологів. Близько 17 років не бачила й батька, який належав до українського шляхетського роду Дуніних-Борковських (займався археологією і жив переважно у Франції). За іспанською традицією, дівчинку охрестили кількома іменами відразу: Кармен, Фернанда, Альфонса, Естрелла, Наталена. Найбільше їй подобалось ім'я Наталена.

П'ять перших років життя дівчинка провела у селі Великі Борки на Волині у родовому маєтку бабусі Теофіли з роду Домонтовичів. Тут вона вперше почула українську мову й пісні. Після смерті бабусі Наталену забрав брат матері, старшина королівської гвардії, згодом католицький священник, – Еухеніо.

[Іван Лучук в журналі «Збруч» про місце народження пише так: Народилася Наталена 3 березня 1888 року в монастирі Сан Педро де Карденья біля міста Бургос (в муніципалітеті Кастрільо дель-Валь) в Іспанії. За іншою версією, як зазначає Юрій Ковалів (посилаючись на чеський архів), вона народилася в Луцьку на Волині. Сама ж Наталена Королева в «Автобіографії», написаній 1958 року, місцем свого народження називає місто Бургос – Ред.]

12 років вона прожила у монастирі Нотр-Дам де Сіон у французьких Піренеях. Там Наталена вивчала мови, філософію, історію, археологію, медицину, музику, співи. Часто бувала у своїх родичів в Іспанії, де вчилася їздити верхи, фехтувати та стріляти.

Коли батько одружився вдруге з чешкою й оселився

у Києві, мачуха Наталени захотіла, щоб дівчина далі здобувала освіту саме там. 17-літня Наталена вступила до Інституту шляхетних дівчат, який закінчила через 2 роки. Вже знаючи іспанську, французьку, латинську, італійську, арабську мови, з дитинства трохи пам'ятаючи українську та польську, вона оволоділа ще й російською. Остання давалася їй нелегко: «Тиждень за тижнем минали серед нудного, але впертого навчання тяжкої для європеїзованого вуха московської мови», – згадувала вона пізніше.

У Києві дівчина також брала уроки музики у Миколі Лисенка. Невдовзі вона вступила до французького Михайлівського театру в Петербурзі, а згодом уклала контракт із паризьким Theatre Gymnase, що гастролював тоді у столиці. Через слабе здоров'я Наталена змушена покинути театр і виїхати на лікування до Закавказзя, а згодом – у Західну Європу. Перебуваючи в Іспанії, Італії, Франції, Наталена знову долучилася до театрального мистецтва, виступаючи в оперних театрах Парижа та Венеції, де виконувала партію Кармен в опері Жоржа Бізе.

Наталена використовувала всі можливості, аби здобути вищу освіту. У Петербурзі вона навчалася в Археологічному інституті, отримала ступінь доктора археології за роботи з литовської старовини (пізніше студіювала археологію в Мадридському університеті, у Парижі; брала участь в археологічних розкопках в Єгипті та Помпеї). Відвідувала лекції в Академії мистецтв, одержавши диплом «вільного художника», мала свої художні виставки в Петербурзі та Варшаві.

Продовження на 12 стор. ▼

БУТИ УКРАЇНСЬКОЮ «КОРОЛЕВОЮ»

▼ Продовження. Початок на 11 стор.

Брала уроки співу в консерваторії у класі знаменитого оперного співака, професора, українця Олександра Мишуги. З 1909 року Наталена почала систематично друкувати художні твори та наукові статті у французьких літературних і наукових журналах.

І Світова війна застала Наталену Королеву в Києві: її покликав тяжко хворий батько, який невдовзі помер. Через Товариство Червоного Хреста вона стала сестрою милосердя в російській армії. Майже три роки Наталена пробула на війні, тричі була поранена, одержала солдатський хрест «За хоробрість».

Під час війни доля звела її з перським князем Іскандером Гакгаманішем ібн Курушем, який командував одним із підрозділів в російській армії. Вони одружилися та виїхали до Варшави. Але вже через півроку Наталена стала вдовою – князь Іскандер загинув на фронті. Втративши чоловіка, вона повернулася до Києва.

У грудні 1919 року Наталена та її мачуха виїхали до Чехії як репатріантки. Однак дорогою мачуха захворіла і померла. Тож у новій країні Наталена опинилася зовсім одна. Ось як вона пізніше згадувала перші дні в чеській столиці: «Дісталася до Праги з думкою: "Коли не знаєш що робити, то іди вперед! І не оглядайся назад". Тож за два дні дійшла до міністерства й розповіла по правді й щиро усе, що зі мною трапилося. Мене вислухали з великою цікавістю – і мушу додати – з великим співчуттям. Говорила я по-чеському, бо цієї мови навчила мене мачуха. Коли ж довідались, що я ніде у світі не маю ані кривняків, ані рідного дому, то цілком просто вирішили: "Тож лишайтеся у нас! Мову знаєте; хоч говорите як мораванка. Коли ж рідна мати була чешка, то най і не рідна батьківщина буде Чехія!" Так стала з мене чешка!».

У Празі вона почала працювати в системі народної освіти. Тут вона зустрілася з українським письменником і видавцем, а на той час – аташе Української Народної Республіки у Празі, Василем Королевим-Старим. Вони одружилися, придбали скромний будиночок на околиці містечка Мельник біля Праги. Василь Королів-Старий займався літературною, педагогічною та мистецькою діяльністю. Він помер у 1941 році. Наталена все подальше життя присвятила літературній праці. Саме тоді, за порадою чоловіка, вона почала писати українською мовою.

Наталена Королева перейнялася національними та мистецькими ідеями чоловіка й писала твори переважно історичної тематики. Помітне місце у її творчості середини 1930-х років посідають дві книжки оповідань – «Водні сні» (1935) та «Інакший світ» (1936). У своїй творчості Наталена Королева протиставляла фальшивим цінностям – вічні, культовому насиллю – силу віри й силу любові.

Після II Світової війни Наталена Королева залишилася без засобів до існування. Вона давала приватні уроки іноземних мов, працювала на невеликому підприємстві. У післявоєнній Чехословаччині видавництва весь час повертали надіслані нею рукописи. Тому вона передала їх на Захід.

1958 року закордонна громадськість відзначала 70-річчя Наталени Королевої. В еміграційній періодиці надрукували нариси про її життя і творчість. Це святкування стало нагодою зацікавити видавців творами письменниці. Того ж року вона завершила роботу над повістю «Шляхами і стежками життя», у якій було багато спостережень і роздумів про тривожне життя Європи першої половини XX століття. Схоже неспокійне, тривожне, але водночас і сповнене пригод життя прожила і Наталена. Українська письменниця, творчість якої і досі залишається маловідомою на Батьківщині і за кордоном. А її власне життя нагадує авантюрний роман, який чекає на екранізацію.

Олена Гуменюк, «Наше слово»

Пам'ятаю: білий – немов ввесь порцеляновий, – зимовий вечір... Київ обгорнений пухким снігом-хутром. І від того, стає ще миліше у теплі затишних кімнат. Дзвонячи намистом, до кімнати увійшла Маруся, дівчина-сирота, яка виросла зі мною. Потім я «перебрала» Марусю з батьківського дому. Її обов'язком було, як жартував мій Тато: «Дзвонити намистом і ходити у вишиваних сорочках!». Маруся хотіла, було, засвітити електрику. Але було так приємно у присмерку. «Не розсвічай ще, Марусе!» – озвалася я по-українському. Не тому, що була така патріотка, а тому що Маруся іншою мовою говорити не хотіла. «Не вміє?» – питалися пізніше в Петербурзі мої знайомі, здивовані «дивною» мовою. «Та ні! Не хочу, а не не вмію!» – виблискувала очима кароока красуня. І схрещувала на грудях руки. Цей рух одягав її – як Ботічеллієву Прімаверу, – барвистими квітками, вишиваними на її пишних руках.

[Н. Королева, зі спогадів. Джерело: «Збруч»]

МИТРОПОЛИТ ШЕПТИЦЬКИЙ та ІВАН ФРАНКО У СПОГАДАХ СТАРОГО АНТИКВАРА

У Львові на Площі Ринок 29 до 1936 року була антикварна книгарня Ізидора Гольцеля, галицького єврея. Ізидор, як син свого батька Марка Гольцеля та внук свого діда Якова Гольцеля, був відданий книжковій справі. Їх фірма була відома для всіх інтелектуалів Галичини і називалася «Марек Гольцель і Син».

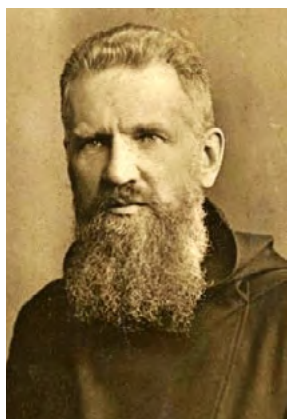
До 1932 року родина Гольцель торгувала антикваріатом у Львові на вул. Трибунальській 14 та 16 (нині вул. Шевська). Частими відвідувачами тут був Митрополит Андрей Шептицький та Іван Франко. Франко знайшов, власне, тут працю невідомого автора, яку приписав Адамові Міцкевичеві та за свої гроші видав у 1913 році під назвою «Wielka utrata». За іронією долі, у підвалах цієї кам'яниці брати Шептицькі будуть переховувати євреїв під час Голокосту. Тут буде діяти швейна фабрика «Солід», яку організує німецький бізнесмен Йоган Петерс, а насправді – ієромонах-студит Іван.

У польськомовній єврейській газеті «Chwila» за 4 березня 1934 р. вдалося знайти спогади Ізидора Гольцеля «Зі спогадів про бібліофілів» про те, як Шептицький та Франко приходили купувати книжки. Ці спогади менший Гольцель видав у 1937 році окремою брошурою під тією таки назвою.

На жаль, не вдалося знайти жодної інформації про Ізидора та його нащадків. Де пішов їх земний шлях і яким він був? Можливо Шептицьким вдалося його врятувати під час Голокосту і нащадки десь живуть? Публікуємо фрагменти цих спогадів у власному перекладі з польської мови. Публікація і переклад з польської Івана Матковського.

Вулиця Трибунальська у Львові (нині вул. Шевська), де знаходилась антикварня Гольцеля. Світлина 1912 р.

ЗІ СПОГАДІВ ПРО БІБЛІОФІЛІВ

(уривки)

...Великий поціновувач книжок архієпископ Андрей граф Шептицький не раз сидів весь передполудень у нашій книгозбірні на 2-му поверсі на вул. Трибунальській 16, де вибирав цілі стоси книжок, які мандрували пізніше до палацу на пл. св. Юра 5. Часто казав приносити обважанок [калач] і так хрустячи вибирав книжки. Його Еміненція не забував «старого Марка» і перед своїм вивезенням як заручника у Росію, прислав свого секретаря, який приніс безцінний у тих часах подарунок: велику пачку із продуктами.

Після повернення Його Еміненції до Львова, відвідав Його у архієпископському палаці. «Шалом Алейхем» – привітав мене цей достойний Муж і великий вчений. «Що поробляє тато Марко?» Звістка про смерть мого тата, дуже засмутила Його Еміненцію. Він добре знав, що старий Гольцель був до Нього дуже прихильний...

Відомий український поет Іван Франко був нашим постійним клієнтом. Щоденно приходив до нас «без комірця і краватки» у вишиваній сорочці та цілими годинами шукав стародруки та рукописи у нашій книгозбірні, наспі-

вуючи при цьому різні українські пісні. Автор «Мойсея» також любив згадувати імена всіх своїх різних жидівських знайомих, подекуди зв'язуючись, що прагне сприяти порозумінню трьох народів, охоче розповідав про своє селянське походження і про довгу свою життєву дорогу із перешкодами, яка вивела селянського сина на світло. Рукопис «Великої втрати», який Іван Франко приписав Адамові Міцкевичу, спричиняючи цим велику полеміку, власне, купив у нашому антикваріаті. Занотував навіть це, коли видав працю, що походить із антикваріату Марка Гольця.

«Культура нині – це бздур» – часто повторював Іван Франко. «Повертаємось назад в розвитку. Боюся, що ще колись будуть палити мої книжки та рукописи, як це бувало у темних часах Середньовіччя!»

Пророцтво великого українського поета тоді не давало віри, але сповнилося на інших книжках і в іншій країні в наші часи...

Згадую також вже світлої пам'яті Яна графа Шептицького, який збирав рукописи і праці, які проливали світло на історію родини Шептицьких і Фредрів...

Подано за: «Франко:Наживо/Franko:Live», авторський проект Наталі і Богдана Тихолозів

ДВА ВЛАДИКИ – ПЛІЧ-О-ПЛІЧ

У грудні 2020 року відбулися дві важливі події для УГКЦ, а саме: 120-та річниця від часу служіння праведного слуги Божого Андрея Шептицького як Митрополита Галицького та Архієпископа Львівського, номінація якого відбулася в останні місяці 1900 р., а інтронізація 17 січня 1901 р.; 28 грудня – 75 років від мученицької смерті єпископа Григорія Хомишина, котрий був проголошений 27 червня 2001 р. папою Іваном Павлом II блаженним під час апостольської подорожі в Україну. Ці постаті є визначними, адже вони служили на благо нашої Церкви та українського народу в часі дуже складних обставин, свідчили свою приналежність і братню єдність Католицькій Церкві, усвідомлюючи свою національну ідентичність.

Церква, проповідуючи людям Євангеліє, від початку хрещення слов'янських народів відігравала ключову роль у прагненні та свідомості суспільства крокувати шляхом, що веде до самовизначення та державотворення. Рівно ж, християнські цінності мали стати в основі здорового націоналізму та християнського патріотизму. Бачачи занепад і відхід від цих базових християнських цінностей, митрополит Андрей і владика Григорій, дбали за відповідний інтелектуальний рівень й здорову духовну формацію підлеглого їм духовенства та вірних, відстоювали їхні права, де була в цьому найменша потреба.

Владика Андрей очолював служіння єпископа Станіслава лише 21 місяць, однак відразу глибоко перейнявся духовним та матеріальним станом своїх вірних. Про це свідчить його перше послання з 2 серпня 1899 р., в якому він відгукується з любов'ю співчутливого батька на потреби своїх духовних дітей не тільки як пастир, але як той, хто готовий ревно служити Богу та людям йому довіреному.

«Довгий процес і нелегкий, але необхідний і невідкладний, якому готовий сприяти неощаджуючися і, як зайде така потреба, віддати життя, – пише Митрополит, – це зосередження позитивної енергії і солідарність всіх людей доброї волі навколо своїх душпастирів, щоб ревною працею поступово, крок за кроком, із любов'ю та християнською надією іти в світле майбутнє».

Його наступник, єпископ Григорій Хомишин, посідав уряд майже 42 роки й увійшов в історію Станіславівської єпархії. За віру Христову та вірність Апостольському Престолу віддав життя мученицькою смертю у Києві (1945 р.) з рук катів радянської тоталітарної системи.

На жаль, сьогодні спостерігаємо тенденцію, коли люди, відмовляючись від християнської моралі, маніпулюють фактами щодо цих двох мужів нашої Церкви, щоб дискредитувати одного, а другого зробити геніальним пророком польсько-українського порозуміння. При цьому наголошують на певних розбіжностях в поглядах блаженномученика

Хомишина та праведного слуги Божого Андрея Шептицького, нівелюючи, що вони обидва були Єпископами УГКЦ.

Очевидно, що потрібно докласти багато праці та зусиль для науковців і дослідників, щоб якнайбільш повні висвітлити служіння та діяльність цих двох постатей, віднайти ті моменти, які об'єднують нас у Церкві і є державотворчими для блага народу. Усвідомивши

На жаль, сьогодні спостерігаємо тенденцію, коли люди, відмовляючись від християнської моралі, маніпулюють фактами щодо цих двох мужів нашої Церкви, щоб дискредитувати одного, а другого зробити геніальним пророком польсько-українського порозуміння.

себе як націю у світлі Євангелія, зможемо прийти до взаємопорозуміння як дві незалежні суверенні сусідні держави.

Сьогодні модерне суспільство, до якого належить формація та виховання молодих поколінь, дуже акцентує увагу на позитивних речах, які є конструктивними. Чи не мало їх є у двох синів українського народу?... Очевидним і зрозумілим для кожного з нас є те, що Митрополит Андрей мав свою точку зору щодо оцінювання потреб і викликів на території своєї єпархії. Владика Хомишин мав дещо інше бачення, і це було також не менш важливо та в певній мірі оправдано.

Людськість та темперамент є невід'ємною частиною нашої особи і ніяк не є перепорою на дорозі до мучеництва чи святості, ні для нас тут на землі, ні для блаженного мученика Григорія Хомишина та праведного слуги Божого митрополита Андрея Шептицького у вічності. Ці два подвижники, котрих Боже провидіння нам дало, є для нас іще неоціненим вповні зразком невтомної праці над собою, щоб бути свідомими і вірними свідками Церкві і народу.

Для «ХГ» о. Августин Баб'як, Італія

СТУПИТИ НА ДОРОГУ БРАТЕРСТВА (6)

Знайомимо вас з новою енциклікою Папи Франциска на тему братерства та соціальної дружби.

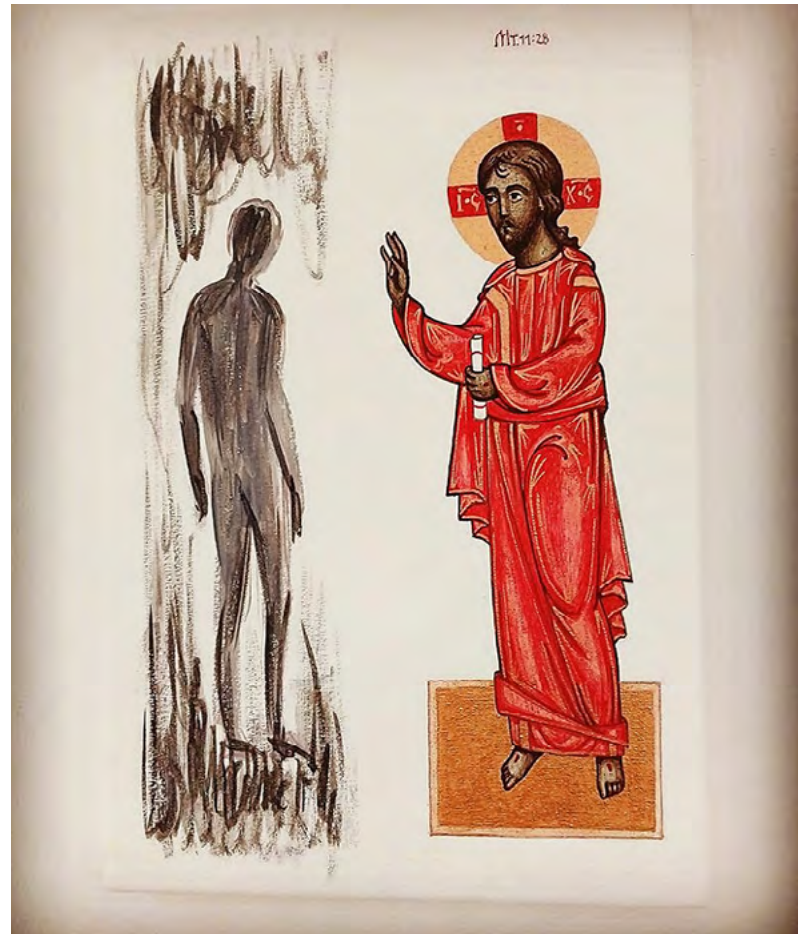
У другому розділі енцикліки «Fratelli tutti», названому «Чужинець на дорозі», Папа пропонує погляд на події в світі в світлі Ісусової притчі про милосердного самарянина. Він наголошує на тому, що всі ті явища, про які йшлося в передньому розділі, не є беземоційним описом дійсності, оскільки, як навчає Другий Ватиканський Собор, радощі та надії, смутки й тривоги людей є радощами та надіями, смутками й тривогами Христових учнів.

«З наміром пошуків світла серед того, що ми переживаємо, й перед тим, як накреслити деякі напрямні для дій, хочу присвятити розділ притчі, яку Ісус розповів дві тисячі років тому. В дійсності, в той час як ця енцикліка звернена до всіх людей доброї волі, поза їхніми релігійними переконаннями, притча виражена таким чином, що кожен з нас може дозволити на те, щоб вона поставила перед кожним запитання» (56), – пише Святіший Отець, наводячи далі текст цієї притчі, що є розповіддю про чоловіка, якого пограбували розбійники та залишили пораненого на узбіччі. Тогочасні священнослужителі, що прямували цією дорогою, пройшли повз нього, а чужинець-самарянин заопікувався бідолохом.

Оскільки ми дуже зосереджені на своїх проблемах, бачити страждання іншого викликає в нас дискомфорт, бо не хочемо «витрачати час». Це, однак, є «симптомами хворого суспільства», що обертається плечами до болю.

За словами Папи, «ця притча ввібрала фон століть». Вже на перших сторінках, після розповіді про створення, Біблія представляє «виклик стосунків між нами». Каїн убиває свого брата Авеля, звучить запитання Бога: «Де твій брат?». Відповідь та, яку часто даємо також ми: «Чи ж я сторож своєму братові?». «Своїм запитанням Бог підважує будь-які форми детермінізму чи фаталізму, якими стараємося виправдати байдужість як єдино можливу відповідь. Навпаки, воно уможлиблює нам творення іншої культури, такої, що спрямовує нас на долання неприязні та спонукає заопікуватися іншими», – пише Святіший Отець, вказуючи на те, що в Книзі Йова знаходимо посилення на те, що наявність того Самого Творця є основою деяких спільних прав (57–58).

Як зазначає Глава Католицької Церкви, здавалося б, що наказ любити іншого та піклуватися про нього

Тарас Кузів, «Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені...» (Мт. 11–28)

обмежується взаєминами між членами того самого народу. Однак, особливо, серед юдаїзму, що розвивався поза ізраїльською землею, межі поширювалися. З'являється заохочення не чинити іншим того, чого не хочеш, аби тобі чинили. Прагнення наслідувати Божу поведінку спонукає подолати цю тенденцію обмежуватися лише найближчими. **У Новому ж Завіті ця порада набирає позитивного характеру: «Все, що хочете, аби вам чинили інші, те й ви чиніть їм»** (Мт 7,12). І цей заклик є універсальним, схильним охопити всіх, оскільки Небесний Отець чинить так, що сонце сходить і над добрими, й над лихими. З цього випливає вимога: «Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний» (Лк 6,36).

У Старому Завіті заохочення розширити серце, охоплюючи також чужинця, впливає з нагадування про те, що єврейський народ сам перебував у статусі чужинця в Єгипті. В Новому Завіті звучить заклик до братньої любові, наголошуючи на тому, що неможливо любити невидимого Бога, якщо не любимо брата, якого бачимо (59–61). Тож перед обличчям спокуси перших християнських громад творити ізольовані замкнені групи чуємо заклик святого Павла мати любов між собою та «до всіх». «Цей контекст допомагає нам зрозуміти цінність притчі про доброго самарянина: для любові немає значення, чи поранений брат походить звідсіля чи звідтіля» (62), – підсумовує Папа, скеровуючи наш погляд на того покинутого чоловіка, про якого розповів Ісус.

Продовження на 16 стор. ▼

Повернутися на 1 стор. ▲

СТУПИТИ НА ДОРОГУ БРАТЕРСТВА (6)

▼ Продовження. Початок на 15 стор.

Повз бідолаху проходили різні люди, але не зупинилися. Вони виконували важливі функції в суспільстві, але «не мали в серці любові до спільного добра». Ви виявилися нездатними втратити кілька хвилин, аби допомогти чи, принаймні, покликати допомогу. Один, натомість, зупинився, власними руками обробив рани і з власної кишені оплатив подальший догляд. «Насамперед, – підкреслює Святіший Отець, – він дав щось, на що ми особливо скупі в цьому поспішному світі: він дав йому свій час» (63).

«З ким ти ототожнюєшся? Це суворе, безпосереднє та вирішальне запитання. До кого з них уподібнюєшся? Ми повинні визнати спокусу, яка нас оточує, не цікавитися іншими, особливо найслабшими. Визнаймо: ми зросли під різними аспектами, але залишаємося неписьменними у супроводі, піклуванні та підтримці найуразливіших та найслабших у наших розвинених суспільствах. Ми звикли відводити погляд, проходити повз, ігнорувати ситуацію, аж доки безпосередньо нас не зачепить» (64), – пише Глава Католицької Церкви, наводячи кілька прикладів із щоденного життя, вказуючи на те, що оскільки ми дуже зосереджені на своїх проблемах, бачити страждання іншого викликає в нас дискомфорт, бо не хочемо «витрачати час». Це, однак, є «симптомами хворого суспільства», що обертається плечами до болю (65).

За словами Папи, краще не потрапляти у ці злидні, але скерувати погляд на милосердного самарянина. Йдеться про оживлення «покликання громадян своєї держави та всього світу», «будівничих нових суспільних зав'язків». Це є закликом прямувати до досягнення спільного добра, і на основі цього, відбудовувати політичний і соціальний порядок. Ця притча спроможна пролити світло на «глибинний вибір», який слід зробити для відбудови цього світу. «Перед обличчям великого болю, багатьох ран, єдиний вихід – бути як добрий самарянин. Кожен інший вибір веде або на сторону розбійників, або тих, які проходять повз, не виявляючи співчуття до пораненого на дорозі» (66–67), – зазначає Святіший Отець.

Врешті, слід «чітко ствердити», що притча не навчає про абстрактні ідеали, ані не вписується у завдання етико-суспільної моралі. Вона «об'являє нам суттєву характеристику людини, часто забуту: ми створені для повноти, що досягається лише в любові». А тому байдужість перед обличчям болю не є можливою, це повинно викликати в нас обурення, спонукаючи зійти з власного спокою та зворушитися людським стражданням. В цьому й полягає гідність (68).

**Опрацював
о. Тимотей Т. Коцур, ЧСВВ,
«Новини Ватикану»**

ХГ

У ЙОРДАНІЇ РОЗКОПАЛИ ТРОННИЙ ЗАЛ ЦАРЯ ІРОДА

У Йорданії біля Мертвого моря археологи знайшли тронний зал царя Ірода. За даними дослідників, трон стояв на підвищенні, а піднімалися на нього сходами.

Зазначається, що тронний зал перебував на березі Мертвого моря в давній юдейській фортеці Махерон. У ході розкопок дослідники виявили напівкруглу нішу, де був установлений трон. Рівень підлоги у початковому вигляді не зберігся до наших днів. Однак, археологи переконані, що трон стояв на підвищенні, а добиралися до нього сходами.

Крім цього, фахівці відновили дві колони, які раніше слугували опорою для даху залу. За попередньою інформацією, там танцювала принцеса Саломія на дні народженні вітчима Ірода Антипи. Повідомляється, що він так був задоволений танцем, що пообіцяв їй все, що вона захоче. Однак, принцеса, за порадою матері, попросила голову Іоанна Хрестителя. Так оповідає Євангеліє.

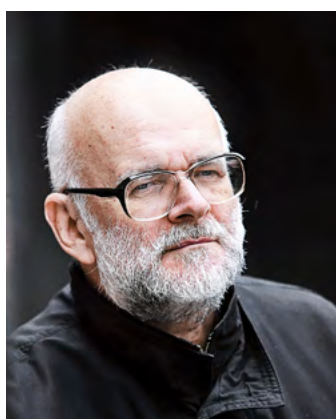
Подано за: ZIK;
світлина: haaretz.com

ХРИСТІЯНСТВО БЕЗ ХРИСТІЯНСТВА

Уривок із книжки «Європа на роздоріжжі».

Стовпи творіння, тобто туманність Орла – найбільш відома світлина, відзнята телескопом Габбла 1 квітня 1995 року.
С-на: NASA

У львівському видавництві «Апріорі» побачила світ книжка відомого чеського інтелектуала Станіслава Комарека «Європа на роздоріжжі». У книзі автор міркує про загальну кризу, до якої наблизилося європейське суспільство і яка залишається непоміченою,

«маскуючись» під кризу фінансову і демографічну. У розділі «Релігійні перетворення Європи» він аналізує причини занепаду традиційної релігії і вказує на те, що, попри секуляризацію (а в деяких випадках і антирелігійність)

європейських держав, їхні засади кореняться у пізньому християнстві, хоч більшість цього й не усвідомлює. Потреба гарантій спасіння трансформується у вибух інтересу до соціальних гарантій; від світу, родини і держави раптом починають очікувати досконалості, що раніше вважалася можливою тільки у засвітах і у справах Божих, – невідворотним наслідком цих очікувань є розчарування і фрустрація. Що ж заповнить спорожнілу нішу традиційної релігії – релігія Економічного Зростання? «Егодеїзм», коли кожен індивід обожнює самого себе? Західна варіація буддизму чи лайт-версія ісламу? А може, екологізм, якщо він чесно визнає себе віросповіданням?

Продовження на 19 стор. ▼

Повернутися на 1 стор. ▲

ХРИСТІАНСТВО БЕЗ ХРИСТІАНСТВА

▼ Продовження. Початок на 18 стор.

Споживацьке суспільство можна розуміти як спробу й на землі, світськими засобами, встановити Царство Боже чи принаймні те, як уявляє його простолюди – такий собі Шлараффенлянд [вигадана земля у німецьких казках, де течуть молочні річки у медових берегах, замість каменів при дорозі лежить сир і т. д.; чеснотою у Шлараффенлянді, назву якого можна перекласти як «країна ледачих мавп», вважається насолода, а гріхом – наполеглива праця, – Перекл.], де бігають запечені кабани з уже встромленими в них виделками і ножами (й хасидські рабини у Галичині колись сперечалися про те, чи настане прихід Месії та його Царство «природним» шляхом, чезрез людські старання, чи все-таки «надприродним»).

У світській проекції людські прагнення і душевні здібності, що їх раніше пов'язувала традиційна релігія, працюють в суспільстві у парі, за одних обставин генеруючи енергію для омріяного колись «матеріального прогресу», а за інших – щось, здатне розірвати життя індивідів і цілих суспільств так само, як надмірний тиск розриває котел, коли його перегріти. Потреба трансцендентальних гарантій трансформується у вибух інтересу до гарантій соціальних, що врешті-решт закінчується розчаруванням – воно липне до будь-якої світської справи, немов шевська смола до чобота. Уявлення про рай надають розмаху й казковості візіям майбутнього і вимагають обґрунтувати, чому таке бажане щастя ще не настало, адже всі показники знову вирости? Очікування спасіння перемістилося із засвітів у сферу політики: спасіння тепер очікують не від Бога Отця, а від вождів чи Вождя, на яких зупинилося око і які рано чи пізно неодмінно розчарують, адже вони всього лиш люди.

Якби вдалося якимось дивом досягти біологічного безсмертя – чи знесла б це людина? Чи не стало б це для неї найгіршим прокляттям, як і багато інших здійснених бажань? Чи не веде загалом втілення кожного «великого» бажання до знеохочення і страху?

Не менша частина колишніх релігійних очікувань проектується на стосунки чоловіків і жінок: попри те, що, починаючи з раннього ХІХ ст., вони, в рамках розквіту романтизму, дуже розвинулися, тут виникла та сама проблема, що й у політиці, – непомірні очікування (саме епоха романтизму стала переломним моментом, коли моральний ідеал припиняє вважатися чимось віддалено-недосяжним, вартим постійного стремління, і перетворюється, з досить-таки катастрофічними наслідками, на обов'язкову для всіх норму).

«Дерелігізація» сильно змінила й ставлення до дітей – після того як трансцендентальні недосяжні ідеали відпали, діти стали осердям сім'ї і маленькими спасителями, про яких усі піклуються як тільки можуть. Подальший розвиток парадоксальним чином іде у напрямку

того, щоб жодних дітей не мати, тому що фінанси і час не дозволяють досягти досконалості в їхньому вихованні, а світ сам по собі є надто непідходящим для них середовищем (суворий, сповнений криміналу, пестицидів і т. д. – насправді ж він ніколи ще не бував сприятливішим). Від світу, родини і держави раптом починають очікувати абсолютності й досконалості, що раніше вважалися можливими тільки у засвітах і у справах Божих.

Ще одним прикладом «християнства без християнства» є страх перед генетичними маніпуляціями, особливо коли вони стосуються людини, але й тоді, коли об'єктом стає кукурудза. Якщо Бога немає, за ким ми підглядаємо у шпарку? Цей страх виходить далеко за рамки загальної обережності у повсякденних світських справах, наприклад, у розробці нових моделей автовок. Відчуття проникнення на заповітну, священну територію є доволі сильним у євроамериканській культурі (більше – в Європі), тимчасом як у Китаї, де традиції інакші, воно майже відсутнє: позаяк світом править безособовий принцип дао, що завжди повертає його до рівноваги, навіть якщо її втрачено, нема чого особливо боятися (проте й деякі держави, де християнство процвітає, наприклад, Бразилія, мають прихильніший погляд на ці речі). То що це, відображення європейського самообожнення, коли священними стаємо ми самі? А як щодо кукурудзи? Чи не мав би екологізм для того, аби бути справді ефективним, перетворитися з технізованої дисципліни на природну релігію? Утім, втручання у справи Творця – явище старе, як саме людство, і бере початок щонайменше у неоліті: хіба не підпадає під це визначення землеробство з його штучним добором, що, власне, й витворило згадану вище кукурудзу? (Для небіологів зазначимо, що кукурудзи у дикій формі не існує і не могло б існувати через те, що вона має дуже тверді початки з прирослими зернами). Строге католицьке невтручання у процес розмноження вимагало б симетричного заходу – відмови від будь-яких лікувальних втручань, щоб не пхатися у справи Бога (чи Природного Добору).

НА МІСЦІ БОГА

Уявлення про те, що людина вирвала деякі таємниці у богів і певним чином посіла їхнє місце, існує дуже давно, однак треба сказати, що Ніцше з його концепцією «смерті Бога» мав неабияке підґрунтя у західному християнстві, нездорово зацикленому на мотиві смерті й умертвіння – на Заході мало не на кожному перехресті Христа було зображено розп'ятим, а не воскреслим (попри те, що ключовою подією було саме Воскресіння, а не розп'явання на хресті, адже жорстоких страт у Римській імперії не бракувало).

Те, до чого дійшло у новочасній Європі, описав, пророчому випередивши інших, Ладіслав Кліма на власному прикладі – саме йому належить термін «егодеїзм» [Ладіслав Кліма (1878–1928) – чеський філософ, письменник і поет; запроваджене ним поняття «егодеїзму» полягало в тому, що над людиною не стоять жодні етичні та моральні критерії, вона ні перед ким не несе відповідальності й сама собі є авторитетом і мірилом усього, – Перекл.]. Секуляризація, по суті, відповідає феєрбахівському «включити Бога в себе». Римським імператорам теж поклонялися як богам, просто на тлі величчя пантеону це не привертало особливої уваги.

Продовження на 20 стор. ▼

ХРИСТИАНСТВО БЕЗ ХРИСТИАНСТВА

▼ Продовження. Початок на 19 стор.

Ця концепція не торкнулася лише євреїв, для яких сама ідея, що до храму Господнього може потрапити якась чужа статуя, була абсолютно неприйнятною. Тут ідеться не зовсім про те, що людство в цілому матиме – і, вочевидь, дуже скоро – певні можливості творця-деміурга, адже в чомусь воно їх має уже давно (славнозвісний кролик із геном медузи, який світиться у темряві, – чудасія не набагато більша, ніж здатність вивести з вовка пекінеса), як це детально розбирає Ювал Ной Гарарі у своїй книзі «Людина розумна». Ідеться радше про дедалі поширенішу тенденцію бачити в собі самому як індивіди axis mundi, вісь світу, навколо якої він обертається, яка буде все розплановувати, буде вирішувати, що добре, а що погано, якою світ почався і якою скінчиться. Ця схильність, безперечно, в людини у латентній формі була завжди, однак усі традиційні суспільства її тлумили, і лише нинішнє євроамериканське суспільство почало вважати необмежений «індивідуалізм» чимось бажаним, так само, як від давньоримських часів Європа шанувала сильну «волю» (більшість інших культур розуміла це радше як «сваволю», якщо про неї взагалі говорилося) – марно кунізм і нацизм найбільше на ній наголошували (парадоксально, але юнгівський процес індивідуації врешті-решт закінчується відмовою від еґо у первісному сенсі цього слова).

Теперішня доба вражає своїм велетенським масштабом бурління індивідуальних еґо і найбільшим за всю історію тиском на конформізм. До втілення обіцянки «станете ви, немов Боги» [Буття 3:5, – Перекл.] це дуже далеко, адже смирення – це не штучно досягнута завітність, а реалістична оцінка власних можливостей. Боги точно не завершують свій шлях у будинках для престарілих, деградовані, безпомічні, вкриті пігментними плямами й у памперсах. Ми можемо поїхати в екотур до Патагонії і щодня їсти манго у помірних північних широтах, але все одно у «прекрасному новому світі» врешті-решт станемо для всіх тягарем. Та й якби вдалося якимось дивом досягти біологічного безсмертя – чи знесла б це людина? Чи не стало б це для неї найгіршим прокляттям, як і багато інших здійснених бажань? Чи не веде загалом втілення кожного «великого» бажання до знеохочення і страху? Чи не полягає цінність нашого життя саме в його тимчасовості, й чи не скінчилося б усе це рішенням, яке обрала Чапекова Еліна Макропулос? [героїня п'єси Карела Чапека «Засіб Макропулоса», яка залишається незмінно молодою понад триста років завдяки успадкованому від батька-лікаря еліксирові молодості й, коли той закінчується, докладає шалених зусиль, аби відшукати його рецепт, урешті-решт усвідомлює, що не по-людському довге життя гірше від смерті, – й спалює допис, – Перекл.]

НОВИЙ ПІЗНІЙ РИМ,
або ЩО БУДЕ ДАЛІ?

Кількість вірних християнських Церков, які колись становили левову частку населення, по всій Європі скоротилася до невеличкої, хоч деколи досить активної меншини. У Нідерландах, Британії й не тільки Церква продає храми, що перетворилися на обтяжливу нерухомість, яка не використовується належним чином. Як, власне, сталося, що організації, які упродовж двох тисячоліть пережили безліч різноманітних переворотів і які не були знищені навіть такими монстрами, як нацизм і комунізм, нині щезають, мов березневий сніг? Такий феномен в історії трапляється, але дуже рідко – на практиці справа завжди закінчується тим, що одну релігію витісняє інша, до якої з більш чи менш видимих причин схиляється люд. Грецьким і римським богам вірно служили понад тисячу років, та блискавичний наступ християнства знагла перетворив їх на покинутих мурмил, яким ніхто вже не принесе у жертву бика чи вепра.

Що ж нині заповнює цю прогалину, яка зяє тут цілком очевидно? Релігія Економічного Зростання, яка щедро осипає своїх прихильників можливостями і товарами широкого вжитку? Вона, прецінь, має один недолік – вимагає невпинного експоненційного прогресу на зразок «поїздка у Карлові Вари – на Амазонку – на Марс», і якщо поступ загальмовується чи й зупиняється, це призводить до розчарування і фрустрації. Кожна релігія, як божественна, так і секулярна, завжди приносила своїм вірним і якісь матеріальні плоди, хоч і глибока, чуттєва поезія доби комунізму, і ефективна політика охорони природи і тварин, вироблена нацизмом, – це надто мізерні результати як за таку ціну.

Християни як меншість уже тепер за своїми поглядами на людину і світ ближчі до мусульман, аніж до своїх повністю секуляризованих співвітчизників. Постає питання: а може, майбутнє монотеїзму у Європі – в ісламі, досі молодому та динамічному? Найімовірніше, що так – детальніше про це йтиметься у розділі «Ісламський виклик». А може, коли світські очікування не справдяться, в суспільство неодмінно знову прокрадуться неокомунізм і неонацизм, обіцяючи нарешті «впорядкувати» його по-новому? Чи візьмуть своє нові містичні братства, які проголошуватимуть взаємну любов і відмову від марного, обридлого світу? Чи, може, це буде екологізм – у разі, якщо він відверто визнає свій релігійний характер? Або якась комбінація буддизму одних верств суспільства та ісламу – інших? І якщо релігія – це всього лишень «опіум для народу», чи не є її альтернатива з масовим ковтанням антидепресантів ще набагато сумнішою?

**Переклала з чеської Олена Крушинська.
Світлина автора книжки – Ян Заторський**